

Adina RĂDUCANU

Organizația Mondială a Comerțului și Morala Publică: o căsnicie nefericită?

*„Nu poate să existe o civilizație înaltă fără o moralitate adâncă”
(Ralph Waldo Emerson)*

Deși în momentul creării Organizației Mondiale a Comerțului nu s-a avut în vedere încorporarea ca atare a normelor morale, de sănătate publică, de protecție a mediului sau de apărare a drepturilor omului, cu timpul s-a născut necesitatea extinderii sistemului, pe cale jurisprudențială, și la aceste domenii. În momentul de față nu greșim dacă afirmăm că, de fapt, cel mai important aspect pe care Organizația Mondială a Comerțului trebuie să îl clarifice este maniera și nivelul de reglementare a unor chestiuni privind morala publică și drepturile omului, în ciuda obiectivului primar de liberalizare a bunurilor și serviciilor¹.

Acest articol își propune să studieze legătura dintre dreptul internațional comercial și morala publică, recurgând mai întâi la o analiză istorică a acestei clauze de derogare și a cazurilor în care a fost invocată, iar, mai apoi, la o interpretare textuală și jurisprudențială a celor mai importante reglementări în domeniu, pentru ca, în cele din urmă, să evalueze critic teoriile avansate și să propună soluții de reconciliere a celor doi poli.

I. Comerțul internațional și valorile sociale

Organizația Internațională a Comerțului (OIC) a fost parte integrantă din instituțiile Bretton Woods, concepute ca reacție la atrocitățile celui de-al doilea război mondial. Inițiatorii ideii, Marea Britanie și SUA, au dorit ca OIC să reprezinte principalul for care să reglementeze, coordoneze și să supravegheze tranzacțiile comerciale. În ciuda implicării sale inițiale, Congresul american a refuzat să aprobe Carta OIC, organizație care, în cele din urmă, nu a mai fost înființată². Este însă interesant de subliniat că aspectele sociale (referitoare la dreptul muncii și la șomaj) au reprezentat cauze ale acestui eșec. Scenariul s-a repetat și în 1955, când Congresul SUA a refuzat din nou să aprobe Organizația pentru Cooperare Comercială.

În lipsa unei alternative, statele au recurs la singurul acord multilateral specializat în chestiuni de comerț internațional, Acordul General pentru Tarife și Comerț (GATT), în ciuda faptului că Acordul în sine nu era privit drept o instituție internațională de comerț. Într-un asemenea context, o organizație care să reglementeze (aproape exclusiv) comerțul

¹ *J. Marwell*, Trade and Morality: The WTO Public Morals Exception after Gambling, New York University Law, Vol. 81, 2006.

² *J.G. Ruggie*, International Regimes, Transactions and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order, International Organization, Vol. 36, 1982, p. 379.

internațional era necesară pentru a reglementa și clauzele de derogare referitoare la interesele sociale și morale.

Lato sensu, GATT are ca obiectiv atingerea unor standarde ridicate de viață, angajarea completă și un volum din ce în ce mai mare al venitului real și al cererii efective, „întrând în aranjamente avantajoase, reciproce și mutuale îndreptate spre reducerea substanțială a tarifelor și a altor bariere ale comerțului și eliminarea tratamentului discriminatoriu în comerțul internațional”³. Același lucru a fost exprimat, în cuvinte diferite, de Acordul de la Marrakesh privind înființarea Organizației Mondiale a Comerțului (OMC), potrivit căruia statele vizează, „pe bază de reciprocitate și avantaje reciproce, reducerea substanțială a taxelor vamale și a altor obstacole în calea schimburilor comerciale, precum și eliminarea discriminărilor în relațiile comerciale internaționale”⁴ și de Acordul General privind Comerțul cu Servicii (GATS), care subliniază faptul că obiectivul statelor membre este încurajarea comerțului de servicii prin creșterea progresivă a nivelurilor de liberalizare. Cu alte cuvinte, ambele acorduri evidențiază un angajament puternic față de liberalizarea comerțului internațional. Pe de altă parte, aceste obiective clare au și excepții, reglementate de art. XX GATT⁵ și XIV GATS⁶. Acestea sunt în acord deplin cu Preambulul GATS, care afirmă

³ Preambulul GATT.

⁴ Preambulul Acordului de la Marrakesh privind înființarea OMC (1994).

⁵ Art. XX GATT prevede: „Sub rezerva că aceste măsuri nu sunt aplicate într-o manieră care să constituie, fie un mod de discriminare arbitrară sau nejustificabilă între țări în care există condiții similare, fie o restricționare deghizată în comerțul cu servicii, nicio prevedere a prezentului Acord nu va fi interpretată ca împiedicând adoptarea sau aplicarea de către oricare Membru de măsuri: 1. necesare pentru protecția moralei publice; 2. necesare pentru protecția sănătății și vieții persoanelor și animalelor sau pentru protecția plantelor; 3. referitoare la importul sau exportul aurului sau argintului; 4. necesare pentru asigurarea respectării legilor sau reglementărilor care nu sunt incompatibile cu prevederile prezentului Acord, ca de exemplu legile și reglementările referitoare la aplicarea regimului vamal, la menținerea în vigoare a monopolurilor exercitate în baza parag. 4 al art. II și art. XVII, și protecția brevetelor, a mărcilor de fabrică și a dreptului de autor și de reproducere și la prevenirea practicilor ce induc în eroare; 5. referitoare la produsele fabricate în închisori; 6. impuse pentru protecția tezaurilor naționale de valori artistice, istorice sau arheologice; 7. referitoare la conservarea resurselor naturale epuizabile, dacă asemenea măsuri sunt aplicate împreună cu restricțiile privind producția sau consumul intern; 8. asumate ca urmare a obligațiilor contractate în baza oricărui acord interguvernamental privind produse de bază, care este în conformitate cu criteriile prezentate părților contractante și care nu sunt dezaprobat de către ele sau care este, el însuși, prezentat părților contractante și nu este dezaprobat de ele; 9. care implică restricții la exportul materiilor prime naționale necesare pentru a asigura cantitățile de bază din asemenea materiale pentru o industrie națională de prelucrare în perioadele în care prețul intern al materialelor respective este ținut sub nivelul prețului mondial ca parte a unui plan guvernamental de stabilizare, cu condiția ca asemenea restricții să nu opereze în sensul creșterii exporturilor sau a protecției acordate unei astfel de industrii naționale și să nu se abată de la prevederile prezentului acord referitoare la nediscriminare; 10. importante pentru achiziționarea sau distribuirea produselor deficitare în general sau pe plan local (...)”;

⁶ Art. XIV GATS prevede: „Sub rezerva că aceste măsuri nu sunt aplicate într-o manieră care să constituie, fie un mod de discriminare arbitrară sau nejustificabilă între țări în care există condiții similare, fie o restricționare deghizată în comerțul cu servicii, nici o prevedere a prezentului Acord nu va fi interpretată ca împiedicând adoptarea sau aplicarea de către oricare Membru de măsuri: a) necesare pentru protecția moralei publice sau menținerea ordinii publice; b) necesare pentru protecția sănătății și vieții persoanelor și animalelor sau pentru protecția plantelor; c) necesare pentru asigurarea respectării legilor sau reglementărilor care nu sunt incompatibile cu prevederile prezentului Acord,

dreptul statelor de a reglementa (...) în scopul atingerii obiectivelor de politică națională. Din păcate, specificitățile acestor flexibilități au rămas trecute sub tăcere. Pot statele membre să limiteze liberalizarea comerțului, invocând argumente de ordin cultural, religios sau de protecția mediului? Dacă da, în ce măsură și sub ce condiții? Evident, situația este și mai problematică atunci când se referă la o clauză de derogare extrem de puțin invocată în OMC, așa cum este morala publică. Acest articol se limitează, în cele ce vor urma, la clauza de derogare referitoare la morala publică, așa cum este ea reglementată de GATT și de GATS.

II. O perspectivă istorică asupra clauzei de derogare referitoare la morala publică

Morala publică nu a beneficiat de o definiție legală sau jurisprudențială clară, ca urmare ne vom opri la istoricul clauzei de derogare în cadrul OMC, la definirea treptată a noțiunii și a condițiilor legale pe care trebuie să le îndeplinească.

1. O perioadă de liniște: 1984-2004

Din cauza mai multor aspecte neclare, clauza a întâmpinat o perioadă de „somnolență”, așa cum o denuște Mark Wu⁷. După ce OIC a eșuat, clauza de morală publică nu a mai fost adusă în discuție timp de 30 de ani, până la sesiunea de la Uruguay, când GATS a fost conceput, incluzând și clauza în discuție. Deși art. XIV GATS reproduce aproape mot à mot art. XX GATT, există două diferențe notabile: a) nota de subsol 5, care afirmă că: „clauza privind ordinea publică nu poate fi invocată decât în cazul în care o amenințare veritabilă și suficient de gravă pune în pericol unul din interesele fundamentale ale societății” și b) distincția făcută de GATS între ordinea publică și morala publică. Aceste două aspecte noi vor fi tratate în partea a treia a articolului.

Deși până în 2005 nu a existat nicio dispută care să se refere la morala publică⁸, se înregistrează o proliferare a restricțiilor naționale bazate pe acest argument. Multe state au interzis importul de pornografie și de narcotice. În plus, în 1991, Consiliul Comunității Europene a interzis un anumit tip de capcane pentru animale și importul de blănuri rezultate în urma folosirii acestuia, întrucât nu îndeplinea standardele de tratament uman⁹. Măsuri similare

inclusiv acelea care se referă la: (i) prevenirea practicilor înșelătoare sau frauduloase sau la mijloace de remediere a efectelor unei încălcări a contractelor de servicii; (ii) protecția caracterului privat, a vieții persoanelor în ceea ce privește tratamentul și răspândirea datelor personale, precum și protecția confidențialității dosarelor și conturilor personale; (iii) siguranță; d) incompatibile cu Articolul XVII, cu condiția ca diferența de tratament să vizeze asigurarea impunerii sau încasării echitabile sau efective a impozitelor directe în ce privește serviciile sau furnizorii de servicii ai altor Membri; e) incompatibile cu Articolul II, cu condiția ca diferența de tratament să reiasă dintr-un acord vizând evitarea dublei impunerii sau din dispozițiile vizând evitarea dublei impunerii figurând în orice alt acord sau aranjament prin care un Membru este angajat”.

⁷ M. Wu, Free Trade and the Protection of Public Morals: An Analysis of the Newly Emerging Public Morals Clause Doctrine, Yale Journal of International Law, Vol. 33, 2008, p. 219.

⁸ Aceasta a mai fost invocată doar în cazul *Tuna – Dolphin*, când Australia a argumentat că „art. XX (a) ar justifica măsuri referitoare la tratamentul inuman aplicat animalelor”. Panelul nu a detaliat raționamentul (*United States – Restrictions on Imports of Tuna*, Raportul Panelului, par. 4.4, 1991).

⁹ Council Decision no 97/602, 1997 JO (L 242) (EC); Commission Regulation 3254/91, art. 3, 1991 JO (L 308) (EC). See, generally, G. Dale, Comment, The European Union's Steel Leghold Trap Ban:

au fost luate de Israel (cu privire la produsele care nu sunt Kosher)¹⁰ și Indonezia (cu privire la anumite tipuri de alcool)¹¹.

2. Înțelesul recent dat clauzei

Chiar dacă organul de apel al OMC a stabilit că interpretarea tratatelor este, în cele din urmă, „un exercițiu global care nu trebuie să fie divizat în mod mecanic în componente rigide”¹², jurisprudența evidențiază pași clari care trebuie urmați și factori care trebuie luați în considerare atunci când se analizează clauzele de derogare privind valorile sociale.

Atât art. XX GATT, cât și XIV GATS stabilesc un test pe două niveluri pentru a determina dacă o măsură care violează GATT și GATS poate să fie justificată: este vorba în primul rând, de „o justificare provizorie sub categoriile de clauze și în al doilea rând, de o evaluare sub condițiile introductive ale clauzelor”¹³. Relația dintre cele două etape a fost abordată în *US – Shrimp*: „secvența de pași (...) nu reflectă o alegere întâmplătoare, ci mai degrabă o structură fundamentală și logică a art. XX. Sarcina interpretării părții introductive – ca să prevină uzul sau abuzul clauzelor prevăzute de art. XX – este foarte dificilă, poate chiar imposibilă, când cel care interpretează măsura nu a identificat și examinat clauza suspectată de abuz”¹⁴. Testul a fost recunoscut în instanța de apel în *US – Gambling*: cele două articole „prevăd o analiză duală”¹⁵, evidențiind necesitatea existenței unei legături suficiente între măsură și interesele protejate. Vom examina testul dual și subcondițiile sale.

2.1. Necesitatea

Condiția necesității este comună unui număr relativ mare de prevederi: art. XX GATT [parag. b) și d)] și art. XIV GATS [parag. b) și c)]. În acest sens, Panelul și organul de apel au recunoscut succint în *US – Gambling* că, de fapt, clarificarea precedentă referitoare la condiția necesității este aplicabilă și prevederii privind morală publică¹⁶.

În *Thailand-Cigarettes*, Panelul a stabilit că o măsură este necesară doar când nu există o alternativă care să fie mai puțin intruzivă sau care să nu încalce GATT¹⁷, dar care să nu impună o sarcină excesivă asupra țării în cauză¹⁸. Astfel, testul necesității presupune o activitate de evaluare, o operațiune globală care implică punerea tuturor variabilelor ecuației împreună și examinarea lor laolaltă, precum și separat¹⁹.

Animal Cruelty Legislation in Conflict with International Trade, *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy* (1996), p. 441.

¹⁰ Secretariatul OMC, *Trade Policy Review: Israel* 44tbl.III.8, WT/TPR/S/58 (13 august 1999) 43.

¹¹ Secretariatul OMC, *Trade Policy Review: Indonesia*, WT/TPR/S/184 (23 mai 2007) 46.

¹² *China – Publications*, Raportul organului de apel, parag. 348.

¹³ *US – Gasoline*, Raportul organului de apel, parag. 20.

¹⁴ *US – Shrimp*, Raportul organului de apel, parag. 119-120.

¹⁵ *US – Gambling*, Raportul organului de apel, parag. 292.

¹⁶ *US – Gambling*, Raportul Panelului, parag. 6.4777.

¹⁷ *Thailand – Cigarettes*, Raportul Panelului, parag. 81.

¹⁸ *EC – Asbestos*, Raportul Panelului, parag. 172.

¹⁹ *US – Gambling*, Raportul organului de apel, parag. 309-311.

Variabilele care trebuie luate în considerare sunt: (i) importanța intereselor sau valorilor pe care măsura în discuție le protejează²⁰; (ii) nivelul la care măsura în discuție contribuie la realizarea scopului urmărit; (iii) impactul măsurii asupra comerțului.

O variabilă care ar putea fi adăugată este relația strânsă și reală între măsură și obiectivele urmărite²¹. Acest lucru a fost stabilit în legătură cu art. XX lit. g) GATT, dar poate să fie aplicat, *mutatis mutandis*, și la art. XX lit. a). Acest lucru înseamnă că statul este liber să stabilească nivelul de protecție în chestiuni de mediu, sănătate sau morală, dar nu poate să utilizeze orice mijloace pe care le dorește. Măsura trebuie să se refere în mod rezonabil la scopul urmărit și nu trebuie să fie disproporționat de extinsă sau de intruzivă.

Pe baza celor afirmate se poate concluziona că „necesar” nu înseamnă „indispensabil” sau „inevitabil”²², ci, mai degrabă, soluția care se potrivește cel mai bine situației în discuție. În acest proces de evaluare primul cuvânt de spus îl are statul (prin adoptarea măsurii) și, mai apoi, instanțele pentru a determina dacă există o altă soluție mai puțin intruzivă care ar fi putut atinge același nivel de protecție a valorilor sociale.

2.2. Primul paragraf

Un alt filtru care să prevină uzul și abuzul clauzei îl reprezintă condiția nondiscriminării arbitrare sau nejustificate. Primul paragraf al articolelor examinate tratează problema discriminării clasice, adică a aplicării de măsuri diferite în țări unde există aceleași condiții sau se dau măsuri identice în țări unde există condiții diferite. Ceea ce este esențial în aceste cazuri este similitudinea, ca eficiență a măsurilor aplicate²³. În acest proces de analiză factorul determinant nu este efectul măsurii, ci justificarea și obiectivul său. Pe cale de consecință, este clar că aplicarea măsurii va fi considerată discriminatorie dacă motivul care justifică măsura nu este în nicio relație cu obiectivul urmărit sau îi este potrivnic.

Pe bază jurisprudențială, buna-credință în conducerea negocierilor este considerată o sub-cerință a non-discriminării. În *US – Shrimp (Malaysia)*, de exemplu, s-a evidențiat că pentru a respecta reglementările OMC un stat nu trebuie să adopte direct măsuri unilaterale, ci trebuie să facă demersuri cu bună-credință și să negocieze soluții multilaterale²⁴.

Acest raționament nu a mai fost susținut în *US – Gambling*. În primă instanță, Panelul considerase că SUA și-a încălcat obligațiile atunci când nu a ales o măsură alternativă mai puțin restrictivă și când nu a apelat la consultări sau negocieri. Instanța de apel a abordat, spre deosebire de Panel, un alt raționament, considerând că negocierile și consultările nu reprezintă *per se* o măsură alternativă legală. Ele sunt „prin definiție un proces ale cărui rezultate sunt

²⁰ *Korea – Various Measures on Beef*, Raportul organului de apel, parag. 161. Pentru o analiză mai detaliată a procesului de evaluare a factorilor și a condițiilor, a se vedea *P. Van den Bossche/ N. Schrijver/G. Faber*, *Unilateral Measures Addressing Non-Trade Concerns*, Report for the Ministry of Foreign Affairs in the Netherlands, 2007, p. 107-110.

²¹ A se vedea *US – Shrimp*, Raportul organului de apel, parag. 141.

²² *Korea – Various Measures on Beef*, Raportul organului de apel, parag. 161. În apel s-a considerat că necesitatea se află situată mai aproape de „indispensabil” decât de „care contribuie la”.

²³ A se vedea *G. Marceau/J. Trachtmann*, *A Map of the WTO Law and Domestic Regulations of Goods* în *G. A. Bermann și P. C. Mavroidis* (eds.), *Trade and Human Health and Safety*, Cambridge University Press, 2006, p. 42.

²⁴ *US – Shrimp (Art. 21.5 – Malaysia)* parag. 115-134. Același lucru a fost subliniat și în *US-Shrimp*, când SUA nu s-a implicat în măsuri cooperative.

incerte și deci incapabile de a fi comparate cu măsura luată²⁵. Deci, consultările sau negocierile reprezintă o expresie a bunei-credințe, dar nu conduc în mod necesar la o altă măsură mai puțin restrictivă din punct de vedere al comerțului internațional. Lipsa negocierilor nu presupune că statul membru a desconsiderat alte măsuri viabile. Cazul în discuție a provocat însă critici dure la adresa raționamentului abordat de instanța de apel, întrucât cumulul de elemente (natura discriminatorie a legislației, lipsa de negocieri și de bună credință) indicau o violare, din partea SUA, a legislației OMC²⁶. În plus, în apel s-a modificat și sarcina probei²⁷. La începutul disputelor din cadrul OMC, sarcina probei a avut-o partea care invoca o excepție, deși nu exista o obligație precisă de a identifica și de a examina alte măsuri posibile. În *Korea-Beef*, de exemplu, Panelul a stabilit că statul care adoptă măsuri discutabile – *in casu*, Korea – este obligat să probeze că nu există alte măsuri legale (care să nu încalce legislația OMC) posibile²⁸. Cu toate acestea, instanța de apel din *Brazil-Retreaded Tyres* a inversat raționamentul, considerând că statul reclamant trebuie să identifice măsurile alternative²⁹. US – *Gambling* a lămurit controversa, stabilind că „nu este sarcina statului pârât să arate că nu au existat alternative viabile care să conducă la atingerea scopurilor. (...) Dacă, totuși, reclamantul indică o măsură juridică ce ar fi fost posibilă, pârâtul va trebui să demonstreze de ce măsura disputată este necesară³⁰”.

Primul paragraf impune ca măsura să nu reprezinte o restricționare deghizată asupra comerțului internațional, o condiție în strânsă legătură cu aceea a non-discriminării. În acest sens, jurisprudența a stabilit că, de fapt, condițiile analizate în legătură cu non-discriminarea sunt subsumate interdicției referitoare la restricțiile deghizate, dacă scopul măsurii este de a restricționa comerțul³¹. Această intenție ar putea fi dedusă dintr-o serie de factori, precum limbajul legislației, elementele interne ale măsurii și mijloacele de punere în practică.

În lucrarea sa centrală referitoare la morală publică, Jeremy Marwell analizează modul în care se aplică cele două condiții menționate anterior. Pentru aceasta, Marwell se concentrează pe două tipuri de măsuri: prohibițiile categorice și cele non-categorice. Pe de o parte, cerințele ar fi eficiente când măsurile non-categorice afectează atât producția internă, cât și pe cea străină³². Un astfel de exemplu ar fi obligația impusă de statele musulmane ca produsele de carne să fie etichetate. În lipsa producției interne, cerința non-discriminării nu are cum să fie foarte eficientă, din moment ce statul importator nu are niciun interes real în legătură cu

²⁵ *US – Gambling*, Raportul organului de apel, paragraf. 317.

²⁶ Disputa a fost catalogată drept lupta dintre David și Goliat – în acest sens, a se vedea *J.D. Thayer*, *The Trade of Cross-Border Gambling and Betting: The WTO Dispute Between Antigua and the United States*, *Duke Law and Technology Review*, Vol. 13, 2004; *E. Gould*, *The US – Gambling Decision: A Wakeup Call for WTO Members*, *Canadian Centre for Policy Alternatives, Trade and Investment Series*, Vol. 5:4, 2004.

²⁷ *I. Dogan*, *Taking a Gamble on Public Morals: Invoking the Article XIV Exception to GATS*, *Brooklyn Journal of International Law*, Vol. 32, 2007, p. 1149-1156; *K.A. Tran*, *The WTO Appellate Body Gambles on the Future of the GATS: Analyzing the Internet Gambling Dispute Between Antigua and the United States Before the World Trade Organization*, *Appalachian Journal of Law*, Vol. 6, 2006, p. 128-131.

²⁸ *Korea – Beef*, Raportul Panelului, paragraf. 665.

²⁹ *Brazil – Retreaded Tyres*, Raportul organului de apel, paragraf. 156.

³⁰ *US – Gambling*, Raportul organului de apel, paragraf. 309-311.

³¹ *EC – Asbestos*, Raportul Panelului, paragraf. 8.236.

³² *J.C. Marwell*, *supracit.*, nota 1, p. 833.

producția de carne. Pe de altă parte, prohibițiile categorice trebuie să fie examinate atent, deoarece o interdicție este cea mai restrictivă măsură de comerț. Acest lucru nu înseamnă că interdicțiile nu ar putea fi justificate (de exemplu, o prohibiție absolută asupra importului de organe umane), numai că în acele cazuri condiția nondiscriminării va fi un instrument destul de slab de a indica măsurile (non)protecționiste. De asemenea, o situație extrem de sensibilă ar fi aceea în care producția internă ar lipsi și s-ar impune o prohibiție totală asupra produselor realizate de copiii minori. În acest caz, ar fi dificil:

a) Să se discearnă interesul referitor la morala publică (incluzând toate aspectele relevante: sarcina probei, legitimitate, procedură);

b) Să se distingă între măsuri care dau preeminență liberalizării comerțului și acelea îndreptate în mod special către politica de comerț a altor state³³.

III. Probleme rămase neclare

Principalele condiții pe care trebuie să le îndeplinească o măsură pentru a fi legală li se adaugă identificarea problemelor care nu au fost clarificate de jurisprudență și de interpretarea textuală.

1. Morala publică v. Ordinea publică

După cum am menționat anterior, există două aspecte care diferențiază clauza privind morala publică, așa cum este reglementată de GATT și de GATS. În primul rând, GATS se referă explicit la noțiunea de „ordine publică”. În al doilea rând, s-a introdus o notă explicativă, care condiționează folosirea clauzei doar când există o amenințare reală și suficient de gravă care pune în pericol unul din interesele fundamentale ale societății. Cercetătorii consideră, în general, că nu există niciun motiv pentru a se face o delimitare clară între morală și ordine publică, întrucât lipsește efectul practic. Statele însele nu recurg la această distincție³⁴. Și Panelul s-a arătat reticent să separe cele două noțiuni, afirmând că nu este necesar ca variile politice sau măsuri să fie catalogate drept morală sau ordine publică: cele două noțiuni protejează valori destul de similare și, deci, există o suprapunere legislativă în acest sens³⁵. Totuși, este de precizat că o măsură care protejează morala publică se va referi în mod necesar la ordinea publică, dar inversul nu este neapărat valid. Interesele de ordine publică pot exclude morala, referindu-se, de exemplu, la chestiuni de securitate, de sănătate publică etc.³⁶

Având în vedere acest lucru, un alt element poate să fie adăugat analizei art. XIV GATS, spre deosebire de GATT: scopul urmărit de măsura în discuție. Chiar și în cazul în care acest scop nu este morala publică, analiza legală nu trebuie să se termine aici. Este posibil ca măsura să fie provizoriu justificată dacă interesul social vizează protecția ordinii publice. Atunci trebuie luată în considerare nota de subsol 5, care impune un standard mai ridicat³⁷. Din păcate, analiza

³³ Idem, p. 835.

³⁴ M. Park, Note and Comment: Market Access and Exceptions under the GATS and Online Gambling Services, *Southwestern Journal of Law and Trade in the Americas*, Vol. 12, 2006, p. 510.

³⁵ US – Gambling, Raportul Panelului, parag. 6.467-6.469.

³⁶ Ibidem.

³⁷ D. Steger /P. Van den Bossche, *WTO Dispute Settlement: Emerging Practice and Procedure*, American Society of International Law Proceedings, 1998, p. 85.

acesteia de către OMC este extrem de sumară. Panelul a menționat-o o singură dată, atunci când a stabilit că pericolele create de crima organizată, care ar putea avea legătură directă cu distribuția de pariuri, se încadrează în ipoteza notei 5³⁸. Concluzia a fost reluată în mod superficial în apel, când s-a și subliniat că, de fapt, nu era necesar ca Panelul să facă o analiză distinctă a notei 5³⁹. Astfel, este nevoie ca pe viitor Panelul și organul de apel să ia în considerare condițiile formulate de nota 5 cu mai multă atenție, examinând dacă interesul este real și suficient de serios. O analiză juridică defectuoasă, sumară sau confuză poate afecta în mod semnificativ predictibilitatea întregului sistem de comerț, *lato sensu*⁴⁰.

2. O aplicare extrateritorială a moralei?

Literatura destul de sumară care s-a concentrat asupra problemei moralei publice a exprimat o îngrijorare majoră: este posibil ca anumite reguli OMC să conducă la o impunere extrateritorială a standardelor morale?

Jurisdicția este într-o legătură indisolubilă cu conceptele clasice de suveranitate, teritorialitate și puteri statale și se referă de multe ori la exercițiul puterii legislative, judiciare sau administrative⁴¹. În mod esențial, se referă la dreptul și maniera fiecărui stat de a reglementa comportamentele naționalilor săi. Pe cale de consecință, jurisdicția extrateritorială presupune exercitarea acestor prerogative dincolo de barierele naționale. Deși această doctrină a fost acceptată în dreptul penal internațional sau în cazul protecției naționalilor, a întâmpinat multe critici în domeniul comercial. Acest lucru se explică prin faptul că valoarea sau interesul social care ar justifica o aplicare extrateritorială a standardelor naționale este mai slab decât în cazul drepturilor omului. În acest context, în practică s-a încercat abordarea aspectelor economice din perspectiva drepturilor omului. Posibilitatea aplicării extrateritoriale a moralei publice a fost receptată fie cu mare entuziasm de către susținătorii integrării drepturilor omului în sistemul OMC⁴², fie cu scepticism (sau critici virulente) de către cei care consideră că OMC este un sistem exclusiv orientat spre chestiuni comerciale⁴³.

3. Morala cui este în joc?

Acest aspect este strâns legat de chestiunea aplicării extrateritoriale a clauzei de derogare. Întrebarea trebuie scoasă din contextul complicat și sofisticat pentru a clarifica problema puterilor suverane ale statului și a implicării drepturilor omului în sistemul OMC.

³⁸ *US – Gambling*, Raportul organului de apel, parag. 298-299.

³⁹ *Idem*.

⁴⁰ Art. 3.2 DSU. A se vedea, *inter alia*, *W. Weiss*, Security and Predictability under WTO Law, *World Trade Review*, Vol. 2, 2003, p. 183-219.

⁴¹ *I. Brownlie*, *Principles of Public International Law*, ed. 7, Oxford University Press, 2008, p. 289.

⁴² *D. Steger*, Afterword, *The Trade and... Conundrum – A Commentary*, *American Journal of International Law*, Vol. 96, 2002, p. 144, *P. Stirling*, *The Use of Trade Sanctions as an Enforcement Mechanism for Basic Human Rights: A Proposal for Addition to the World Trade Organization*, *American University Journal of International Law and Policy*, Vol. 11, 1996.

⁴³ *J. Alvarez*, *How Not to Link: Institutional Conundrums of an Expanded Trade Regime*, *Widener Law Symposium Journal*, Vol. 7:1, 2001, p. 19.

Pentru a determina ale cui standarde de moralitate sunt în joc, nu este necesar să se facă diferența între măsuri dirijate spre interior și spre exterior⁴⁴ sau să se discute mijloacele de aplicare a clauzei. GATT și GATS nu creează mijloace de a priva un stat de suveranitatea sa ci, mai degrabă, îi oferă flexibilitatea de a face acest lucru. Astfel, statul A va bloca produsele confecționate de copiii minori din statul B nu pentru că și-ar dori să protejeze copiii, ci pentru că cetățenii săi se opun acestei practici. Efectul măsurii va fi mixt: atât direcționat spre interior, cât și spre exterior, întrucât orice măsură va avea inevitabil și un efect extraterritorial. Cu toate acestea, nu este logic necesar ca acțiunea restrictivă să determine schimbarea moralei în statul B. Membrul OMC poate să folosească în continuare copii minori cu riscul de a-și reduce exporturile. Măsura este în legătură cu morala publică, dar efectul său este economic. Același lucru poate fi afirmat și despre interdicția de a importa obiecte care includ scene religioase, desene horror sau blănurile animalelor care au fost omorâte inuman.

Cea mai recentă discuție referitoare la morala publică exemplifică perfect cele expuse mai sus. Totul a început cu mai bine de 30 de ani în urmă, când UE a luat inițiativa de a reglementa comerțul cu produse de focă, din cauza nemulțumirilor masive cu privire la modul de ucidere a mamiferelor. Obiectul și scopul instrumentelor normative au variat în timp. În primul rând, UE a interzis comerțul cu piei și blănuri provenite de la focile pui, practic tolerând comerțul de produse similare provenind de la focile adult⁴⁵. Al doilea pas a fost semnificativ mai extins, întrucât în 2009 Uniunea, prin Consiliu și Parlament, a interzis toate produsele de focă⁴⁶. Motivul invocat a fost morala publică și nu protecția vieții animale, clauza prevăzută de art. XX lit. b) GATT. De fapt, se știe că numărul din ce în ce mai mare de foci poate să afecteze în mod negativ culturile de pește și păsările răpitoare, ceea ce face disputa și mai complexă. Din punct de vedere al mediului înconjurător, măsura pare să protejeze, pe de o parte, focile și să pună în pericol, pe de altă, peștii și păsările răpitoare. Un al doilea element problematic este grupul pe care măsura dorește să îl protejeze. Deși unele voci au sugerat că este vorba de foci, în realitate grupul ocrotit este populația europeană, care este ofensată de maniera (arătată de media) în care focile sunt omorâte sau sunt jupuite de vii.

4. Sarcina probei

O altă întrebare neclarificată de jurisprudență este cine (și cum) trebuie să probeze morala publică? Este suficient ca un stat să justifice pur și simplu o măsură prin argumentele religioase ale confesiunii preponderante sau trebuie să înainteze alte rapoarte, statistici, reglementări etc.? Altfel spus, ce anume dă legitimitatea măsurii restrictive?

În *US – Gambling*, de exemplu, SUA a adus ca probe ale susținerii sale rapoarte legislative, rapoarte scrise și transcripturi ale Congresului⁴⁷, însă nu a reușit să indice dovezi la un nivel mai practic, precum preferințele și obiceiurile cetățenilor, mișcările sociale și implicarea ONG-urilor. Este, de fapt, discutabil dacă poziția SUA a fost susținută de americani⁴⁸, deoarece,

⁴⁴ S. Charnovitz, *The Moral Exception in Trade Policy*, Virginia Journal of International Law, Vol. 38, 1998, p. 695.

⁴⁵ Directiva 83/129/CEE (numită și Directiva Brigitte Bardot, întrucât actrița a sprijinit prohibiția produselor provenind de la foci).

⁴⁶ Regulamentul nr. 1007/2009 referitor la comerțul de produse provenind de la foci.

⁴⁷ *US – Gambling*, Raportul Panelului, parag. 6.481-6.487.

⁴⁸ J. Thayer, *supracit.*, nota 26, p. 19-20.

așa cum a arătat și Antigua, aceștia plătesc mai mulți bani pe jocurile de pariuri decât pe cumpărăturile de alimente, iar 86% dintre ei au pariat măcar o dată în viață⁴⁹. Discrepanța dintre valorile susținute în teorie și practică poate să fie atât de mare încât să anuleze justificarea temporară a măsurilor restrictive. Această analiză poate să fie efectuată ca un test de necesitate sau de legitimitate, fiind evidențiat anterior că o legătură strânsă (și continuă) între măsura contestată și scopul ei este necesară.

În ceea ce privește participarea democratică, *US – Gambling* și *China-Publications* au dat naștere la discuții cu privire la necesitatea unui referendum, dezbateri publice sau implicarea ONG-urilor pentru sprijinirea scopului moral. În mod straniu, Panelul din *US – Gambling* nu a luat în considerare un raport înaintat de o organizație multilaterală, care evalua impactul pariurilor. În schimb, a acceptat proclamații contemporane cu Liga Națiunilor sau hotărâri ale Curții Europene de Justiție⁵⁰. Acest demers este confuz și contradictoriu. Este confuz, întrucât nu explică de ce Panelul a recurs la instrumente regionale, documente istorice și hotărâri pentru a determina legitimitatea unei măsuri menite să protejeze morala americanilor din secolul XXI. Totodată, este contradictoriu când ne gândim la considerația anterioară a Panelului, care a statuat că morala poate varia în timp și în spațiu.

IV. Determinarea moralei publice

Problema legitimității este strâns legată de identificarea intereselor morale. Ce se înțelege prin „public” în sintagma „morală publică”? Acest lucru se referă cumva la chestiuni naționale, regionale sau chiar transnaționale? Dacă da, cum și cine este îndreptățit să determine problemele sociale prevalente?

Pe lângă discuțiile referitoare la aplicarea extraterritorială a clauzei, literatura de specialitate s-a axat pe un aspect cel puțin la fel de delicat: riscul determinării unilaterale a moralei publice⁵¹. Este vorba, de fapt, de o controversă iscată pe de o parte de libertatea firească a statelor de a determina nivelul de morală și, pe de altă parte, de riscul subminării sistemului internațional comercial prin acordarea de puteri discreționare care să creeze bariere în comerț. Primul aspect a fost confirmat de jurisprudența din domeniul sănătății sau mediului⁵², dar și de puținele dispute referitoare la morala publică⁵³. Panelurile din *US – Gambling* și *China-Publications* nu au fost atât de preocupate să afle de ce societatea americană consideră pariurile dăunătoare sau de ce chinezii ar avea nevoie de un organ de cenzură media, ci au analizat doar dacă, în realitate, condițiile prevăzute de art. XX lit. a) GATT și XIV GATS sunt îndeplinite.

⁴⁹ *Idem*, parag. 77, 82-86, 117-118.

⁵⁰ *US – Gambling*, Raportul Panelului, paras. 6.472-6.473.

⁵¹ *P. Sands*, Unilateralism, Values and International Law, *European Journal of International Law*, Vol. 11:2, 2000, p. 293.

⁵² A se vedea *Korea – Various Measures on Beef*, Raportul organului de apel, parag. 176 and *EC – Asbestos*, parag. 168.

⁵³ *US-Gambling*, Raportul Panelului, parag. 6.461.

1. Teorii propuse

Discuția dacă procesul determinării moralei publice trebuie să fie unilateral, bilateral sau regional este un exercițiu academic care nu este lipsit de implicații practice. Aceasta conduce cu siguranță la îmbogățirea înțeleșurilor acordate clauzei, așa cum s-a întâmplat și ca urmare a contribuțiilor lui Jeremy Marwell și, mai apoi, Mark Wu.

1.1. Originalismul

Această teorie tinde să restrângă morala publică la înțeleșul pe care l-a avut în 1947, când Panelurile erau obligate să se bazeze mai mult pe lucrările pregătitoare ale GATT⁵⁴. Avantajul major al acestei ipoteze este că previne măsurile protecționiste deghizate⁵⁵ și consideră că ar fi metodologic greșit să se interpreteze unilateral o convenție ratificată de multe state membre dacă acea convenție nu o permite. Cu toate acestea, originalismul este contrazis de practica OMC, care preferă o abordare dinamică. Nu numai jurisprudența, ci și statele au căzut de acord că morala publică nu este limitată de ceea ce statele au dorit în 1947. În acel moment, de exemplu, religia nici măcar nu era menționată, deși acum ea este unul din fundamentele cele mai proeminente ale invocării clauzei⁵⁶. Mai mult, argumentul că un tratat multilateral nu poate să fie interpretat unilateral este contrazis parțial de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) și a Curții Europene de Justiție (CEJ). Prima folosește o metodă de interpretare numită „marja de apreciere” care, practic, presupune că statele membre au un anumit grad de opțiune specifică, controlat și supravegheat de forul european, atunci când iau măsuri legislative, administrative și judiciare în legătură cu drepturile prevăzute de Convenție⁵⁷. De obicei, marja de apreciere intervine dacă nu există un standard comun acceptat la nivel european într-un anumit domeniu⁵⁸, Curtea acordând această flexibilitate bazându-se pe idea că statele au „un contact direct și continuu cu forțele vitale ale țării”⁵⁹. Al doilea contraargument vizează interpretarea dată de CEJ art. 30 din Tratatul de Instituire a Comunității Europene: „de principiu, este la latitudinea fiecărui stat membru să determine morala publică în teritoriul său, în conformitate cu propriul set de valori și în forma stabilită de el”⁶⁰.

⁵⁴ T. Eres, *The Limits of GATT Article XX: A Back Door for Human Rights?*, *Georgetown Journal of International Law*, Vol. 35:3, 2004, p. 597.

⁵⁵ M. Gonzales, *Trade and Morality: Preserving „Public Morals” Without Sacrificing the Global Economy*, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 39, 2006, p. 971.

⁵⁶ În prezent, unele state interzic publicațiile care fac referire la feminism, păreri contrare religiei majoritare, la adulter, nuditate – chiar și în albume de artă – comedie, horror, droguri și alcool.

⁵⁷ D. Harris, M. O’Boyle et al., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2009, p. 11.

⁵⁸ Referitor la acțiuni sau materiale imorale, vezi CEDO, *Dudgeon c. United Kingdom* (1981), par. 49, 56; *Otto Preminger-Institut c. Austria* (1994), par. 56; *Norris c. Ireland* (1988), par. 44.

⁵⁹ CEDO, *Handyside c. The United Kingdom* (1976), par. 48.

⁶⁰ CEJ, *Cazul 34/79 Regina c. Maurice Donald Henn and John Frederick Ernest Darby* (1979) ECR3795 par. 15; *Cazul 121/85 Conegate Limited c. HM Customs and Excise* (1986) ECR 1007 par. 14. Reglementarea privind morala publică a fost invocată pe plan comunitar cu referire la materialele pornografice indecente și, mai recent, la pariuri și jocuri de noroc.

1.2. Unilateralismul la care se adaugă anumite condiții

O altă idee propusă este aceea că, de fapt, clauza funcționează ca o situație care cuprinde toate acele ipoteze care nu și-ar găsi justificare în celelalte paragrafe ale art. XX GATT sau XIV GATS⁶¹. Astfel, morala publică ar lua forma concepută de state.

Este limpede de ce unilateralismul pur nu este preferința cercetătorilor:⁶² statele au libertatea (discreționară) de a determina obiectivele morale și de a impune măsuri restrictive pentru comerț. În acest sens, unilateralismul este clar opus multilateralismului și cooperării fructuoase la nivel global. În plus, pare să intre în contradicție cu: a) un mare număr de acorduri și de convenții, conform cărora statele au dreptul, cu anumite condiții, să ia măsuri unilaterale⁶³; și b) reglementarea contramăsurilor din dreptul internațional public⁶⁴.

Situația este mai complexă în cadrul OMC. Deși statele par libere să stabilească propriile valori sociale și nivelul lor de protecție, trebuie să dovedească o legătură strânsă între măsură și scopul urmărit, că nu există nicio altă alternativă care să restricționeze mai puțin comerțul și că aplicarea măsurii nu reprezintă discriminare sau restricții ascunse asupra comerțului. Cumulând aceste aspecte, unilateralismul pare să se asemene cu unilateralismul ce reconciliază condițiile nondiscriminării și măsurilor celor mai puțin restrictive, denumită de Marwell „unilateralismul expansiv cu obligații probatorii”.

Dezavantajul acestei propuneri este lărghețea, practic generând proliferarea restricțiilor deghizate, dacă nu există un sistem probatoriu bine pus la punct care să arate legalitatea și legitimitatea măsurii luate.

1.3. Transnaționalismul și universalismul

O a treia posibilă soluție este transnaționalismul sau, cu alte cuvinte, recurgerea la „majoritatea sau multiplicitatea morală”⁶⁵. Astfel, morala publică invocată trebuie să fie recunoscută și validată de un număr mai mare de state, cum ar fi, de exemplu, drepturile femeilor, nondiscriminarea în diverse arii, prohibiția alcoolului sau a imaginilor pornografice, mai ales în statele musulmane, libertatea de expresie. Pe de o parte, soluția permite o justificare generală sau regională a valorilor pe care dorește să le protejeze, dar, pe de altă parte, naște posibilitatea acțiunilor care maschează, de fapt, decizii politice. Această teorie pare să nu rezolve nici ea situația: fiecare stat trebuie să depună probe care să îi susțină nevoile sociale presante. Nu este clar dacă Marwell a gândit această teorie ca fiind capabilă să excludă determinările unilaterale ale moralei naționale care, așa cum am arătat mai sus, este o posibilitate acordată de sistemul OMC.

O altă propunere este acceptarea unui set universal de valori de bază, o idee care își are echivalentul în conceptul de *jus cogens* din dreptul internațional public. Pe baza acestui set,

⁶¹ L. Jarvis, Women's Rights and the Public Morals Exception of GATT Art. XX, Michigan Journal of International Law, Vol. 22, 2000, p. 230.

⁶² B. Jansen, The Limits of Unilateralism from a European Perspective, European Journal of International Law, Vol. 11:2, 2000, p. 310.

⁶³ The Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal (1989), Principle 12 of the Rio Declaration on Environment and Development (1992), The Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade (1998), The Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants (2001), The Kimberley Process Certification Scheme for Rough Diamonds (2002).

⁶⁴ Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001), Arts. 22 and 49.

⁶⁵ J.C. Marwell, *supracit.*, nota 1, p. 822.

morala publică ar fi automat validată dacă se referă la norme universal acceptate, cum ar fi tortura, genocidul, crimele împotriva umanității. Această perspectivă este problematică și contraproductivă: în primul rând, indiferent de întrepătrunderile dintre cele două sisteme (dreptul internațional public și dreptul comerțului internațional), teoria anterioară tinde să nu păstreze specificitatea noțiunilor. În plus, nu este clar de ce un stat ar folosi GATT sau GATS pentru a implementa sau consolida o normă peremptorie, protejată în cadrul unui alt sistem de drept, care îi pune la dispoziție cu totul alte instituții. O ultimă și importantă critică referitoare la universalism este aceea că, în practică, este contrazisă de jurisprudența OMC, care a stabilit că statele sunt libere să decidă ele însele asupra scopurilor morale pe care să le urmărească.

3. O soluție propusă

Înainte de a propune orice construct teoretic, este necesar să fie subliniat că nu există nicio soluție universal valabilă, iar acest lucru este cu atât mai adevărat atunci când discutăm despre o problemă atât de sensibilă, cum este morala publică. În acest context este necesar să cântărim cu grijă avantajele și dezavantajele pentru a ajunge la o soluție care să îndeplinească exigențele proprii acestei prevederi.

„Dovezile istorice arată că respectiva clauză s-a referit originar la morală publică *națională*”⁶⁶. Acest lucru întărește ideea că prevederea ar trebui să se concentreze asupra protecției proprii populației și nu a lucrătorilor, animalelor sau ecologiei situate în afara granițelor naționale. Pe cale de consecință, este firesc să se considere că unilateralismul permisiv coroborat cu dovezi temeinice este soluția cea mai bună în cazul de față.

Flexibilitatea unui stat de a determina propriile standarde morale și nivelul de protecție pe care îl dorește reprezintă o expresie a suveranității și o libertate clar recunoscută de Panel. Desigur că în momentul în care statul face un asemenea raționament este ținut de limitările prevăzute de art. XX GATT și art. XIV GATS.

O limitare suplimentară este, după cum am menționat deja, sarcina probatorie. De fapt, există două seturi de probe pe care o țară trebuie să le producă pentru a justifica o limitare sau o prohibiție: în primul rând, un set trebuie să ateste părerile, opiniile, îngrijorările populației protejate; în al doilea rând, un set trebuie să indice în mod limpede că statul a făcut demersuri să soluționeze situația problematică, apelând la cele mai bune mijloace posibile, luând în considerare și principiile necesității și proporționalității. Există un număr vast de instrumente care pot fi utilizate în acest sens: declarațiile liderilor religioși, tradițiile culturale, acțiunile legislative, referendumul etc. Proveniența acestor instrumente poate fi națională sau străină, fiind de la sine înțeles că o sursă națională are mai mari șanse de a respecta principiul suveranității statale.

O astfel de determinare unilaterală a moralei publice nu ar putea să reprezinte o impunere extraterritorială a valorilor naționale. În dreptul internațional public tradițional, statul care ar apela la morală publică ar întreprinde o acțiune prescriptivă cu privire la propriul teritoriu, exercitând astfel o jurisdicție teritorială pură⁶⁷ cu posibile efecte extraterritoriale. Acestea din

⁶⁶ A. Rosas, *Non-Commercial Values and the World Trade System: Building on Article XX* în K. Van der Borgh (ed.), *Essays on the Future of the WTO: Finding a New Balance*, Cameron May, 2003, p. 78.

⁶⁷ W. Meng, *Extraterritorial Effects of Administrative, Judicial and Legislative Acts* în R. Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, North Holland, Vol. 10, 1987, p. 338.

urmă depind doar de deciziile statului exportator sau producător, nefiind vorba de o impunere a vreunei obligații străine.

Aspectul care diferențiază această soluție de cea a lui Marwell este posibilitatea acordată statului de a proteja doar o parte din populația sa. De exemplu, e posibil ca populația unei țări să fie majoritar ortodoxă, precum în Serbia, România sau Grecia, dar doar o parte mică din aceștia să fie practicantii ai prescripțiilor tradiționale. Într-o asemenea ipoteză, statul trebuie să aibă posibilitatea de a lua măsuri direcționate spre restrângerea comerțului pentru a proteja o parte mai mică din populație. Este necesar să se sublinieze, de asemenea, că sarcina probei ar trebui să fie mai strictă, astfel încât să arate, dincolo de orice îndoială, că interesul protejat face parte din valorile de bază ale populației în discuție și că aceasta nu reprezintă un grup neglijabil. În caz contrar, statul ar avea o discreție aproape absolută să ridice bariere în calea comerțului și, deci, să desconsidere sistemul multilateral de comerț.

Dacă această flexibilitate este respinsă, atunci art. XX GATT și art. XIV GATS ar fi golite de substanță și de efect practic. Nicio țară nu ar putea să mai protejeze o parte semnificativă a populației sale pe motiv că valorile lor nu sunt universal acceptate de majoritatea populației care trăiește în teritoriul său.

V. Concluzii

Indiferent de sistemul legal în discuție, morala publică a fost mereu unul dintre cele mai delicate subiecte, fiind un concept care include elemente de sociologie, filozofia dreptului, științe politice, drept ș.a.m.d. Morala publică formează o sferă distinctă care nu poate fi separată de normativitatea legală pentru simplul fapt că trasează limite și contururi pentru reglementările fiecărei societăți în orice moment din istorie. Morala publică și ordinea publică au o viață de sine stătătoare, diferită de a normelor care le reglementează și, în același timp, reprezintă un filtru pentru valorile care urmează să fie transpuse în norme.

Din această cauză, morala publică nu poate fi concepută drept un hibrid, o intruziune în sistemul OMC. Ea este mai degrabă o expresie normală a suveranității statale și a unui set dinamic de valori care fac ca sistemul multilateral de comerț să avanseze. OMC a intrat acum într-o nouă eră de cooperare economică globală, reflectând dorința de a acționa într-un mod mai just și mai deschis spre beneficiul și bunăstarea oamenilor⁶⁸.

Recent, morala publică a fost privită în spațiul academic cu mult optimism, drept un vehicul care să faciliteze protecția și garantarea drepturilor omului indiferent de granițele naționale, altfel spus, drept un mecanism juridic propriu aplicării extrateritoriale a standardelor morale. Problemele care au fost semnalate cu privire la clauza de derogare referitoare la morală publică, așa cum este ea reglementată în GATT și în GATS, decurg din punctul de vedere abordat. Dacă interesul este centrat pe protecția moralei propriilor cetățeni, mai multe dileme pot fi soluționate într-un mod simplu. Astfel, prin „public” din sintagma „morală publică” trebuie să se înțeleagă propria populație, în parte sau în întregime. Singura condiție cu privire la aceasta este ca majoritatea oamenilor din grupul țintă să accepte că valoarea protejată este una de mare importanță. O dată ce grupul și valoarea socială au fost identificate, statul în discuție poate să determine morala publică în mod unilateral. Acest procedeu trebuie

⁶⁸ World Trade Organization, *The Legal Texts – The Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations IV*, Cambridge University Press (2002).

să fie bazat pe două seturi de dovezi concludente: cu privire la valoarea socială și la legitimitatea măsurii luate. Prin aceasta, statul membru OMC pur și simplu exercită jurisdicție teritorială cu un *posibil* efect extrateritorial. Mereu avem în vedere, deci, o măsură orientată spre interior (și nu spre exterior), supusă diverselor condiții specifice GATT și GATS.

Așadar, este clar că în ciuda entuziasmului inițial referitor la posibila aplicare extrateritorială a standardelor drepturilor omului în sistemul OMC, art. XX GATT și art. XIV GATS nu oferă o asemenea interpretare largă. Sistemul de comerț internațional nu și-a propus să protejeze morala peste hotare, ci, mai degrabă, să se asigure că morala este respectată în teritoriile naționale, cu îndeplinirea condițiilor de necesitate, proporționalitate și non-discriminare.

Prevederile legale trebuie interpretate și aplicate atent, astfel încât să nu prejudicieze securitatea și predictibilitatea sistemului multilateral de comerț. Acest lucru se va întâmpla dacă statele se vor implica, cu bună-credință, în procesul de analiză și de evaluare a diversilor factori și obiective, atunci se poate realiza ceva și mai bun decât s-a propus inițial: o civilizație înaltă cu o moralitate adâncă.